

Dosud nevyluštěný dopis českého pobělohorského emigranta Karla Rabenhaupta ze Suché z doby třicetileté války. (Soutěž o ceny)

Jakub MÍRKA, SOA Plzeň, mirka@soaplzen.cz

Když jsem se s Pavlem Vondruškou na podzim minulého roku domlouval na publikování svého článku o šifrované korespondenci uložené ve Státním oblastním archivu v Plzni,¹ slíbil jsem mu, že v budoucnu na stránkách Crypto-Worldu uveřejním též některé dosud nedešifrované ani nevyluštěné raně novověké šifrované dopisy, na něž jsem narazil při pátrání po šifrách v našem nebo v některých jiných archivech.

Jak jsem uvedl již ve výše zmíněném článku, v našich archivech převládají spíše dopisy, které částečně či úplně dešifrovali již jejich adresáti. Přesto se však mezi nimi najdou i takové, které dosud dešifrovány nebyly. Z nich jsem vyloučil ty, které jsou šifrovány pomocí jednoduché substituce a které by luštitelsky zdatní čtenáři Crypto-Worldu jistě hravě rozlouskli, a ty, jež jsou evidentně šifrovány převážně pomocí kódů, jejichž luštění je naopak obvykle extrémně náročné a bez znalosti dobových reálií téměř nemožné. Nakonec mi zbyl malý vzorek několika šifer, které se zdály být vhodné pro luštitelskou soutěž. Mezi nimi jsem se bez většího rozmyšlení rozhodl pro dopis českého pobělohorského emigranta Karla Rabenhaupta ze Suché hesensko-kasselské adresovaný lantkraběnce Amálii Alžbětě z roku 1646, který je součástí písemné pozůstalosti Maxmiliána z Trauttmansdorffu v archivním fondu Rodinný archiv Trauttmansdorffů, uloženém na pracovišti Klášter u Nepomuka Státního oblastního archivu v Plzni.² Tento dopis, který jsem vybral především s ohledem na osobu jeho pisatele, byl zachycen katolickou stranou, a tak k adresátce **nikdy nedoputoval a nemohl být dešifrován**. Rabenhauptovi protivníci se jej sice pokoušeli rozluštit nebo zjistit klíč jiným způsobem, ale s největší pravděpodobností se jim to nikdy nepodařilo, a tak odhalení tajemství tohoto dopisu čeká právě na čtenáře Crypto-Worldu. Jeho reprodukci najdete na obrázku č. 1.

Ještě před začátkem soutěže musím poctivě říct, že v současné době nejsem schopen zodpovědně stanovit obtížnost této šifry. Na základě letného průzkumu počtu a podoby znaků jsem dospěl k závěru, že pravděpodobně půjde o homofonní substituční šifru. Vzhledem k výskytu trojčiferných číslic v šifrované abecedě se také domnívám, že šifra bude obsahovat i kódy. Nelze vyloučit ani užití bigramů. Zde však upozorňuji na to, že oba tyto závěry jsou pouhými neověřenými domněnkami. Ze své vlastní zkušenosti považuji takový typ šifer za velmi obtížně luštitelný, zvláště když se dochoval tak krátký text, jako je tomu v tomto případě. Potíže pravděpodobně bude činit i to, že Rabenhauptovy dopisy jsou psány němčinou, která se v mnoha okolnostech liší od současné pravopisné podoby. O to netrpělivěji budu očekávat výsledky soutěže, od níž si slibuji, že nám ukáže, nakolik tyto šifry byly bezpečné nebo spíše nakolik jsou bezpečné z hlediska dnešních znalostí. Já osobně se

¹ MÍRKA Jakub. Raně novověká šifrovaná korespondence ve fondech šlechtických rodinných archivů Státního oblastního archivu v Plzni, část I. Crypto-World, sešit 11–12/2012, s. 12–28; *totéž*, část II., Crypto-World, sešit 1–2/2013, s. 2–12; *totéž*, část III., Crypto-World, sešit 3–4, s. 2–14.

² SOA v Plzni, pracoviště Klášter, Rodinný archiv Trauttmansdorffů, inv. č. 125.

domnívám, že jejich luštění bude velmi obtížné i za pomoci moderní výpočetní techniky a že počet úspěšných luštitelů nebude nijak vysoký. Upozorňuji tedy, že zapojení do luštitelské soutěže je pouze na vlastní nebezpečí a úspěch nelze zaručit ani u těch nejzdatnějších kryptoanalytiků z řad čtenářů Crypto-Worldu. Mohu se ale mýlit a počet řešitelů nakonec může být alespoň z mého pohledu nečekaně vysoký.

Ještě více než počet úspěšných luštitelů nás ale bude zajímat samotný způsob řešení. Jeho zaslání je tedy také podmínkou úspěšného řešení. Přitom je třeba dodat, že v případě, že by skutečně šlo o homofonní substituční šifru doplněnou o kódy, ke splnění úkolu samozřejmě postačí, když se luštiteli podaří odhalit převodní tabulku pro homofonní substituci či v rámci možností její převážnou část, nikoli už jednotlivé kódy, které by si většinou mohl pouze domýšlet.

KAREL RABENHAUPT ZE SUCHÉ

Dříve než se budeme zabývat samotným šifrovaným dopisem, považuji za užitečné čtenáře blíže seznámit alespoň ve stručnosti s osobou jeho odesilatele. Ačkoli Karel Rabenhaupt ze Suché pocházel z Čech, jeho jméno je u nás dnes téměř neznámé. Jinak je tomu ovšem v Nizozemí a především v Groningenu, kde je po něm pojmenována ulice (podobně jako v některých dalších městech v severní části Nizozemí), kavárna, střelecký spolek, kapela dechové hudby, klub deskových her ad. V Groningenu také v minulosti stály Rabenhauptovy kasárny, které vyhořely roku 1945, a centrum města zdobí jeho pamětní deska a busta. Nizozemský badatel Wilken Engelbrecht označil Karla Rabenhaupta ve Sborníku příspěvků IV. setkání genealogů a heraldiků za zdaleka nejdůležitějšího Čecha pro jeho vlast. Abychom pochopili, proč tomu tak je, bude třeba se krátce seznámit s jeho životními osudy. To nám také alespoň zčásti pomůže zasadit předložený šifrovaný dopis do širších historických souvislostí.³

Karel Rabenhaupt⁴ ze Suché se narodil dne 8. ledna 1604⁵ v Třemošnici poblíž Čáslavi jako jeden z minimálně pěti synů Zikmunda Rabenhaupta (Robmhápa) ze Suché a Kateřiny, rozené Žehušické z Nestajova.⁶ O jeho mládí toho příliš

³ Níže uvedená pasáž článku o Rabenhauptově životě je převážně převzata z uvedeného článku Wilkena Engelbrechta. ENGELBRECHT, Wilken. Flüchtling im fremden Lande. Weissenberger Exulanten in niederländischen Quellen. In. *Sborník příspěvků IV. setkání genealogů a heraldiků. Ostrava 14.–15. 10. 1989.* Ostrava 1992, s. 13–18. Na některých místech je doplněna o informace z dalších zdrojů. BÍLEK, Tomáš V. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618.* Praha 1882, s. 461–462; POTEN, Bernhard von. Karl Freiherr Rabenhaupt von Suche oder Sucha. In. *Algemeine Deutsche Biographie. Siebenundzwanzigster Band.* Leipzig 1888, s. 85–87 (dostupné z <http://www.deutsche-biographie.de/index.html>); *Ottův slovník naučný. XXI. díl.* Praha 1904, s. 864–865; <http://www.30jaehrigerkrieg.de/rabenhaupt-karl-freiherr-rabenhaupt-von-sucha-3/> (internetové stránky Bernarda Warlicha k třicetileté válce – stav k 7. 8. 2013). Uvedené práce obsahují odkazy na další související prameny a literaturu.

⁴ Česká podoba jména obvykle zní „Robmháp ze Suché“. V článku jméno ponechávám v německém tvaru především z toho důvodu, že tohoto tvaru po většinu svého života v cizině používal sám Karel Rabenhaupt a pod ním je také obvykle uváděn, a též z toho důvodu, že samotný tvar Robmháp vznikl až počestěním původně německého jména Rabebhaupt (tj. havraní hlava), které se odráží i ve znaku rodu.

⁵ Někdy se též uvádí 3. ledna 1604 nebo 6. ledna 1602. Přikláním se k dataci uvedené Wilkenem Engelbrechtem s odvoláním na informaci Františka Chocholatého. ENGELBRECHT, Wilken. Flüchtling im fremden Lande. Weissenberger Exulanten in niederländischen Quellen. In. *Sborník příspěvků IV. setkání genealogů a heraldiků. Ostrava 14.–15. 10. 1989.* Ostrava 1992, s. 17 (pozn. č. 44).

⁶ Údaj opět převzat z výše citovaného článku Wilkena Engelbrechta. Tamtéž, s. 14. Jindy je uváděno, že Kateřina byla rozená Chuchelská z Nestajova. Viz např. <http://patricus.info/Rodokmeny/Rabenhaupt.txt> (stav

nevíme. Byl vychován ve víře pod obojí a roku 1620 se podílel na obraně Budyšina proti armádě saského kurfiřta Jana Jiřího. Po porážce stavovských vojsk na Bílé hoře odešel kvůli své víře z vlasti a roku 1622 přišel prakticky bez prostředků s Petrem Arnoštem II. Mansfeldem do Nizozemí, kde byl představen princí Mořici Oranžskému. Ten ho přijal do své tělesné gardy a umožnil mu studovat pevnostní stavitelství na univerzitě v Leidenu. Ve druhé polovině dvacátých let 17. století bojoval v nizozemském vojsku. Roku 1627 se vyznamenal při obléhání Groenlo a byl povýšen do hodnosti poručíka.

Později se ve vojenských službách natolik proslavil, že mu prý roku 1633 přijetí do svých služeb nabídl princ Radziwiłł, ale Rabenhaupt vstoupil do služeb hesensko-kasselského lantkraběte Viléma V. Zde snad zpočátku působil jako stavitel pevností, ale již roku 1633 byl uváděn jako velitel Schaarkopfova jízdního pluku. Roku 1637 zemřel lantkrabě Vilém V. a vlády se jako regentka dosud nezletilého syna Viléma VI. ujala lantkraběnka Amálie Alžběta. Roku 1639 se Rabenhaupt oženil s Annou Margaretou von Meerfeld. V té době již byl vlastníkem dvora v městečku Weinheim. Tento dvůr stojí dodnes a stále nese jméno Rabenhaupt'scher Hof. Na Rýně bojoval minimálně od roku 1640 a roku 1641 je uváděn jako vrchní velitel hesenských vojsk na jeho levém břehu. Na obou březích Rýna pak bojoval po většinu čtyřicátých let 17. století. Přitom minimálně od roku 1644 bylo jeho základnou Neuss poblíž Düsseldorfu, odkud podnikal rozličné výpady a odkud o dva roky později zaslal lantkraběnce Amálii Alžbětě šifrovaný dopis, který je předmětem tohoto článku. V září roku 1645 Alexandre de Bournonville zaslal zprávu o boji s Rabenhauptem z polního tábora u Ulmu. Roku 1646, z něž pochází uvedený šifrovaný dopis, jsou o Rabenhauptovi zprávy již z února, kdy obsazoval četné statky v okolí Jülichu a Bergu. Počátkem března už se prý nacházel na druhém břehu Rýna poblíž Wipperfürthu. Dále víme, že minimálně v červenci se zdržoval v Neuss a že poblíž operovala armáda francouzského maršála vikomta de Turrene.⁷ Koncem září již Rabenhaupt obléhal Zons a během října se měl dostat až do Weselu. V dubnu 1647 byl opět v Neuss. Obdobným způsobem pravděpodobně probíhala větší část jeho působení na Rýně ve čtyřicátých letech. Šlo zřejmě o velké množství různých taktických přesunů, obléhání měst a pevností či menších bitev se střídavými úspěchy. Dá se tedy očekávat, že v šifrovaném dopise lantkraběnce Amálii Alžbětě nejspíše popisuje aktuální situaci na bojišti. Nakolik závažná ta sdělení byla, ale budeme moci konstatovat, až pokud se dopis podaří rozluštit.

Po uzavření Vestfálského míru vystoupil Rabenhaupt z armády, rozšířil své majetky ve Wenheimu a koupil statek Fränkisch-Crumbach. Jeho žena zemřela roku 1669. Po její smrti prý dokonce poprvé od svého odchodu navštívil Čechy, v nichž mu bratr Ferdinand, který přestoupil ke katolické víře a který zemřel roku 1659, doživotně odkázal výnosy ze svých statků za předpokladu, že by Karel rovněž konvertoval ke katolictví. To však neučinil. Roku 1670 se oženil Marií Dorotheou von der Recke von der Horst.

Jak uvádí Wilken Engelbrecht, roku 1672 přišla jeho „hvězdná hodina“, za níž mu bude nizozemský lid navždy vděčný. Toho roku začala francouzsko-nizozemská

k 7. 8. 2013), kde lze najít i rodokmen Rabenhauptů ze Suché.

⁷ SOA v Plzni, pracoviště Klášter, Rodinný archiv Trauttmansdorffů, inv. č. 125 (opis nešifrovaného dopisu z 13. července 1646).

válka a během několika měsíců byla obsazena polovina země. Severní provincie nemohly očekávat žádnou pomoc a musely se spoléhat na své vlastní síly. V té době nabídla nizozemská provincie Groningen Rabenhauptovi vrchní velení, což byla dle sdělení Wilkena Engelbrechta nejvyšší pozice, jakou kdy nějaký cizinec ve svobodném Nizozemí zastával. Rabenhaupt nejen dokázal ubránit Groningen proti desetkrát silnějším münsterskému vojsku, ale též obklíčení prorazit a dobít zpět jednu z nejmodernějších a nejsilnějších pevností své doby, Coevorden. Tím prakticky zachránil severní část země a umožnil stavům intenzivněji napřít své síly proti Francii. Za to byl jmenován starostou Groningenu a počátkem roku 1673 správcem kraje Drenthe a pevnosti Coevorden. Když pak byl roku 1673 převelen na jižní frontu, stěžovali si stavy kraje Drenthe, že byly jeho jmenováním do těchto funkcí obejity. Generální stavy jim sice daly za pravdu, ale Rabenhaupt pro ně byl natolik důležitý, že byl ve funkci ponechán. Roku 1673 byl také povýšen do stavu svobodných pánů. Zemřel bezdětný 12. srpna 1675. Jeho přítel, jezuita Jan Michgorius, nad ním pronesl šestihodinovou smuteční řeč a groningenské stavy mu nechaly vystavět honosnou hrobku, která však byla roku 1796 zničena. Roku 1922, tedy 250 let po jeho velkém vítězství, mu však město Groningen nechalo vztyčit pamětní desku. Největším vyznamenáním pro něj ale zřejmě je, že dodnes žije v povědomí nizozemského lidu.

ŠIFROVANÝ DOPIS LANTKRABĚNCE AMÁLII ALŽBĚTĚ

Dne 20. července odeslal císařský vojevůdce Alexandre de Bournonville z města Hammu Maxmiliánovi z Trauttmansdorffu, nejvyššímu hofmistrovi císaře Ferdinanda III., do Münsteru dopis (viz obr. č. 3), k němuž přiložil opisy dvou listů velitele hesenských vojsk Karla Rabenhaupta ze Suché adresovaných hesensko-kasselské lantkraběnce Amálii Alžbětě. Tyto dopisy byly zachyceny u Arnsbergu a jeden z nich byl šifrovaný (šifrovaný dopis viz obr. č. 1, nešifrovaný viz obr. č. 2). Bournonville Trauttmansdorffovi sděloval, že se mu šifrovaný dopis nepodařilo vyluštit a že mu zasílá jeho opis pro případ, že by v Münsteru, kde Trauttmansdorff působil jako hlavní císařský vyjednaváč na mírových jednáních, potkal nějakého šťastlivce, který by snad mohl znát klíč. Sám Bournonville si asi byl vědom, že by mohlo jít jen o velmi šťastnou náhodu, a nic nenasvědčuje tomu, že by dopis byl nakonec dešifrován či rozluštěn.

Oba zmiňované dopisy byly napsány v Neuss poblíž Düsseldorfu a oba byly psány německy. Nešifrovaný dopis byl datován 13. července 1646, zatímco datace šifrovaného dopisu je nejistá. V jeho opisu, který byl zaslán Trauttmansdorffovi, je uvedeno datum 11. nebo 13. června 1646. Druhá číslice v číslovce označující den je totiž přepsaná, a to pravděpodobně tak, že původní číslice „11“ byla přepsána na „13“. Pozdější archivní datace uvedená v levém horním rohu dokonce dopis datuje 18. června 1646, ale tato varianta se zdá být ze všech ostatních nejméně pravděpodobná.

Pokud bychom zůstali u datace 13. (případně 11.) června 1646, bylo by trochu zarážející, že by Bournonville Trauttmansdorffovi zasílal k případnému dešifrování dopis, který by byl již více než měsíc starý. Samozřejmě to nelze vyloučit, ale na druhou stranu se dá očekávat, že by se snažil získat informace co nejdříve od zachycení dopisu, aby nezastaraly. Navíc Bournonville uváděl, že oba dopisy byly zachyceny u Arnsbergu. Není příliš pravděpodobné, že by byl jeden dopis zachycen na jednom místě a druhý pak o měsíc později tamtéž. Přijatelnější variantou se zdá být, že oba dopisy byly součástí jedné zásilky. To by se snad dalo vysvětlit tím, že se Bournonvillův písař mohl při opisování dopisu přepsat a omylem zaměnit červenec

(Juli) za červen (Juni), a tak dopis mohl ve skutečnosti vzniknout o měsíc později. Tuto domněnku by mohl potvrzovat především fakt, že sám Rabenhaupt se v nešifrovaném dopise z 13. července zmiňuje o listu, který odeslal 11. téhož měsíce, tedy před pouhými dvěma dny. V něm prý vyslovil domněnku, že křik, který bylo zdáti slyšet, pochází od stahující se armády vikomta de Turenne. V dopise ze 13. července ale upřesňuje, že tento křik ve skutečnosti pocházel od koní Turennova dělostřelectva, kteří utonuli v Mosele. To svádí k domněnce, že šifrovaný dopis by mohl teoreticky být právě oním dopisem z 11. července. Pokud by tento předpoklad byl správný, mohla by snad informace o obsahu jedné části šifrovaného dopisu usnadnit i samotné luštění. S jistotou však zmiňovaný dopis z 11. července s šifrovaným dopisem, který máme k dispozici, ztotožnit nemůžeme. Další teoretickou možností je, že písařova oprava z „11.“ na „13.“ je správná a že se mohl splést pouze v měsíci. Takový dopis by pak mohl být vyhotoven až po nešifrovaném dopise, ale ve stejný den, jako reakce na nově zjištěné skutečnosti a jako doplnění dopisu předchozího. Tím by se dal ještě lépe vysvětlit již zmiňovaný fakt, že oba dopisy byly pravděpodobně obsahem jedné zásilky. Další možností samozřejmě zůstává, že se písař v dataci nespletl a dopis skutečně pocházel z června. Na tyto otázky budeme pravděpodobně schopni uspokojivě odpovědět až po případném rozluštění šifrovaného dopisu.

Vzhledem k tomu, že se domnívám, že tento úkol nebude jednoduchý, dohodli jsme se, že pro účastníky soutěže bude připravena nápověda. Ne všichni totiž musejí být vždy sběhlí v raně novověké paleografii, a tak těm řešitelům, kteří se do soutěže zaregistrují, bude zaslán přepis jak celého Rabenhauptova dopisu, který nebyl šifrován, tak těch pasáží šifrovaného dopisu, které jsou psané otevřeným textem. Nešifrovaný dopis předkládáme především pro představu o „pravopisu“ či o způsobu psaní dopisů v té době. Přitom je však třeba mít na vědomí, že ne vždy bylo při psaní otevřeného a šifrovaného textu užíváno zcela totožného „pravopisu“. Ačkoli samotné přepisy dostanete až po registrování se do soutěže, informace k těmto textům předkládáme již na tomto místě.

Při přepisu těchto textů bylo postupováno metodou transliterace (tj. věrným přepisem jednotlivých písmen) a přepsaný text nebyl až na malé výjimky, které nemají vliv na samotné luštění, přizpůsoben současnému pravopisu. Jednou z uvedených výjimek je například slučování slov, která se v moderní němčině obvykle píší dohromady, ale ve starších dobách se mohla psát i zvlášť. Ne vždy je totiž evidentní, zda jsou slova oddělena, či ne (např. slovo na řádce č. 6 nešifrovaného dopisu přepisují ve tvaru „Grabengeschütz“, nikoli „Graben Geschütz“). Dále byl současný pravopis zohledněn při psaní velkých a malých písmen. V originálu také nejsou užívána diakritická znaménka pro přehlásky, ovšem v přepisu doplněna jsou. Zde je však třeba upozornit na to, že v šifrovaném textu z této doby se obvykle neuvádějí odlišných šifrových znaků pro samohlásku bez přehlásky a pro samohlásku s přehláskou. Šifrový text obvykle užívá pro obě stejný šifrový znak anebo (a možná častěji) přepisuje šifrované slovo foneticky (např. místo „Geschütz“ se užije podoby „Geschitz“ či „Geschiz“). Naopak předložka „zu“ byla v této době oproti současnému pravopisu na konci věty obvykle psána dohromady s infinitivem, což je zachováno i v přepisu. Písmeno „ß“ je ponecháno všude, kde je užit podobný grafický znak, a to i v případech, že se v tomto slovu obvykle nepsalo ani před zavedením nového německého pravopisu (např. slovo „alß“ na řádce č. 28). V šifrové abecedě se ale podobně jako v otevřeném textu obvykle mezi písmeny „s“ a „ß“ nerozlišovalo. Zkratky jsou obvykle rozepsány do hranatých závorek. Hranatými závorkami jsou označena též slova, jejichž přepisem jsem si nebyl jistý. Některé pasáže dopisu jsou hůře čitelné, a tak nelze vyloučit, že při přepisu mohlo dojít

k drobným chybám. Ty by však neměly výraznějším způsobem ovlivnit výslednou podobu textu. Bylo zachováno umístění slov na řádkách, tak jak jsou vidět na reprodukci. U nešifrovaného dopisu byla očíslována každá pátá řádka, u přepisu pasáží ze šifrovaného dopisu jsou čísla řádek uvedena u každé pasáže otevřeného textu. Tři tečky naznačují, že na stejné řádce se nachází šifrovaný text před nebo za textem otevřeným.

Těm čtenářům, kteří se dosud neseťkali s historickými šiframi v této podobě, by snad mohl být užitečný článek o raně novověké šifrované korespondenci ve Státním oblastním archivu v Plzni, který jsem publikoval ve třech částech na stránkách Crypto-Worldu a v němž jsem se pokusil o alespoň základní uvedení do problematiky.⁸ Především by pak mohla být prospěšná jeho třetí část. V tomto článku lze nalézt také odkazy na další užitečnou literaturu. Zároveň bych čtenářům doporučil internetové stránky věnované vyluštění Codexu Copiale, na nichž je uveden i přesný postup luštění šifry užitá v tomto kodexu (<http://stp.lingfil.uu.se/~bea/copiale/>). Ta sice pochází z jiné doby a její systém bude patrně poněkud odlišný od systému Rabenhauptovy šifry, přesto se domnívám, že určité zde představené postupy mohou být do jisté míry velmi užitečné i při jejím řešení. Výčet další užitečné literatury by mohl být určitě mnohem delší, ale zde už nechám pátrání na samotných řešitelích.

Na závěr už chci jen popřát všem účastníkům soutěže pevné nervy, trochu toho štěstí a především dobrou zábavu!

Následující tři obrázky / dopisy si můžete stáhnout v lepší kvalitě ze stránky věnované letošní soutěži:

Obr. č. 1 – Opis šifrovaného dopisu Karla Rabenhaupta ze Suché zaslaného Lantkraběnce Amálii Alžbětě v červnu (či červenci) 1646. *SOA v Plzni, pracoviště Klášter, Rodinný archiv Trauttmansdorffů, inv. č. 125.*

<http://soutez2013.crypto-world.info/dopisy/obr1.jpg>

Obr. č. 2 – Opis nešifrovaného dopisu Karla Rabenhaupta ze Suché zaslaného lantkraběnce Amálii Alžbětě 13. července 1646. *SOA v Plzni, pracoviště Klášter, Rodinný archiv Trauttmansdorffů, inv. č. 125.*

<http://soutez2013.crypto-world.info/dopisy/obr2.jpg>

Obr. č. 3 – Francouzsky psaný dopis Alexandra de Bournonville Maxmiliánovi z Trauttmansdorffu, v němž mu oznamuje, že u Arnsbergu byly zachyceny dva dopisy Karla Rabenhaupta ze Suché, jejichž opisy mu zasílá. 21. července 1646. *SOA v Plzni, pracoviště Klášter, Rodinný archiv Trauttmansdorffů, inv. č. 125.*

<http://soutez2013.crypto-world.info/dopisy/obr3.jpg>

⁸ Viz pozn. č. 1.